

XҒТАР 15.41.21

Ғылыми мақала

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-146-1-304-314>

Әлеуметтік ғылымдардағы «бақыт» концептісін талдау

А.Ж. Кунанбаева*¹, А.И. Гарбер², Г.Ж. Менлибекова¹

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²«Reinhardshöhe» оңалту емханасы, Бад-Вильдунген, Германия

*Байланыс үшін автор: kunanbaevaaz@yandex.kz

Аңдатпа. Ғылыми мақалада, автор «бақыт» феномені бойынша тарихи талдау жасай отырып, психологиялық теорияларға шолу жасаған. «Бақыт» феноменінің психология ғылымында екі негізгі ғылыми тәсілдер гедонизм мен эвдемонизм бойынша ғалымдардың тұжырымдарында үнемі дискурсқа түсетіні анықталған. Сонымен қатар, қазіргі уақытта бақытқа көптеген факторлар әсер ететінін американдық әлеуметтанушы және саясаттанушы Рональд Инглехарттың әлемдік құндылықтары зерттеу жұмысындағы қорытындыларға негіздеме жасай отырып алға тартқан.

Зерттеу әдістері ретінде, кабинеттік зерттеу, ғылыми еңбектерге шолу жасау, теориялық-әдіснамалық талдау, мәліметтерді екінші реттік талдау қолданылған. Мақаланың негізгі мәліметтерін психология ғылымындағы «бақыт» феноменіне байланысты түрлі теориялар мен ғылыми тәсілдер және заманауи зерттеу жұмыстары құрайды.

Мақала қорытындысында «бақыт» және «әл-ауқат» түсініктері -психология ғылымында әлі де болса бір-бірін толықтырып отыратын түсініктер деп тұжырымдалады. Тұлғалар бақытты объективті және субъективті тұрғыда, гедонистік және эвдемонизмдік тұрғыда бағалайды деген қорытындыға келді.

Түйін сөздер: бақыт, әл-ауқат, субъективті әл-ауқат, психологиялық әл-ауқат, бақыт феномені, бақыт концептісі, эвдемонизм, гедонизм.

Кіріспе

Адам өмірлік тәжірибе алуда немесе қиындықты жеңуде, өзін-өзі дамытуда «бақыт» түсінігін қалыптастырып немесе қайта жаңғырту арқылы өмірлік мағынасын реттеп отырады. Бұл жағдай адамдардың бала кезінен бастау алатын бейімделу процесінде орын алып отыратын күрделі үдеріс. Қазіргі заманда «бақыт» түсінігін талдау тек ғана жеке тұлғалардың пікірімен шектеліп отырған жоқ, ол - ұлттық, әлемдік деңгейде кешенді зерттеулердің басты нысанына айналып отыр. «Бақыт» түсінігі әр ғылым саласында, оның ішінде әртүрлі теория шеңберінде әртүрлі сипатталады, бір сөзбен айтқанда бақыт ол «бриллиант сәулесі» сияқты әр ғылым саласында әртүрлі басымдықта сипатталады (тұжырымдалады). Сондықтан да, бақытты анықтау, түсіндіру, оны өлшеу мәселелері әлеуметтік ғылымдар үшін өте күрделі феномен. Бақыт феноменін зерттеу әлеуметтік ғылымдар саласында соңғы уақыттарда философия, экономика, әлеуметтану және психология салаларында дискурстарға түсіп, жаңаша зерттеу алаңы ретінде қалыптасуда.

Ежелгі ойшылдардың бақытқа жетудің нақты жолдарын анықтаудағы негізгі тәсілдері екі қарама-қарсы ұғымға бөлінеді, олар: аскетикалық және гедонистік. Аскетизмді жақтаушылар (ежелгі үнді философтары, ерте стоиктер, христиандар) ең жоғарғы бақыт – бұл ізгілік және оған жету үшін қажеттіліктерді шектеу, кішіпейіл болу және шектен шығудан алшақ болу деп тұжырымдайды. Гедонистер, керісінше «адам бақытқа тек өзінің қажеттіліктерін қанағаттандыру арқылы қол жеткізе алады» деп сенеді, осы түсінік шеңберінде бақыттың негізгі компоненттері: физикалық, материалдық және рухани құндылықтар. Бұл идеяны жақтаушылардың бірі, итальяндық философ Лоренцо Валла, оның пікірінше өмірдің ең жоғары құндылығы – «дененің тәтті толқуы мен ләззат алуынан болатын сезім», - деп түсіндіреді [1].

Бақыт феномені субъективті және объективті тұрғыда зерттелуде. Бастапқыда бақыт жеке адамның ішкі жан-дүниесімен байланысты түсіндірілсе, соңғы жылдары сыртқы факторлардың ықпалынан бақыт құрастырылады деген эксперименталды зерттеулермен дәлелденуде. Сондықтан, бақыт анықтамасы әртүрлі мағынаға ие, ол кейде адамның эгоизм немесе альтруизм қасиеттерімен байланысты түсіндірілсе, кейінгі жылдары адамның әл-ауқатының жоғары немесе төмен болуының өзі сырттай оның бақытты немесе бақытсыз екенін анықтайтындай өлшемге айналуға болады. Соңғы онжылдықтардағы әлемдік деңгейде, елдер арасында жылдар бойы жүргізіліп отырған бақыт рейтингі осы пайымдауға негіз бола алады. Осы мақала шеңберінде, біз бақыт феноменін әлеуметтік ғылымдарда қалай анықталатындығына шолу жасаймыз және бақыт теориясын талдап, қолданбалы зерттеу нәтижелеріне кабинеттік зерттеу жүргіземіз.

Негізгі бөлім

Позитивті психологияның дамуына байланысты бақыт концептісі ғылыми таным кеңістігінде айрықша назарда болып отыр. Тұжырымдамалық тұрғыдан алғанда бақыт конструкт ретінде де өз теориясымен байланысады.

Академиялық ортада «бақыт» түсінігін анықтау мен оны өлшеуде әлемдік ғылымдар жүйесіндегі әртүрлі теориялар мен зерттеу әдіснамаларының тоғысы, сонымен қатар, «бақыт» түсінігін анықтаудың жеке адамдардың көзқарастарына тәуелді болуы және уақыт өте келе ол түсініктің өзгерістерге жиі ұшырауы, бақытты феномен ретінде үнемі зерттеп отыру қажеттігін көрсетеді. «Бақыт» түсінігін адамдар күнделікті өмірде жиі қолданғанымен академиялық ортада ол ұзақ уақыт философияның шеңберінде қалып отырды. Ал, академиялық психология ұзақ жылдар бойы алдыңғы ғасырларда «ізгілік» пен «бақыт» сияқты психологиялық зерттеулер деп атауға болатын салалардан алшақта болды. Мұның себептері, бихевиоризмнің абсурдтық редукционистік парадигмасы, академиялық психологияның гуманитарлық ғылымдардан алыстап, «жаратылыстану» моделі бойынша жұмыс жасауына байланысты және психологиялық бұзылуларды зерттеуге және емдеуге ерекше назар аударған қаржыландырудың ұлттық басымдығына өзіндік септігін тигізді [2]. Осылайша, кейбір ерекше жағдайларды қоспағанда, ізгілік, мінездің күшті жақтары, бақыт және салауатты психикалық әрекетке қатысты мәселелер, өкінішке орай, назардан тыс қалды. Бұл жағдайға қарсылық бірнеше ондаған жылдар бойы жинақталса да, 1998 жылы Америка психологиялық қауымдастығының сол кездегі президенті М. Селигман мен оның әріптесі М. Чиксентмихайи адамның «оң» функциясын зерттеудің аз екендігі және бақытты зерттеуге шұғыл қажеттіліктің бар екендігіне қатысты мақала жазды. Бірақ бұл, психикалық аурудың дамуынан қорғайтын дәлелдерге белгілі - бір сипаттағы күшті және ізгі қасиеттер байланысты болған жоқ [3]. Бұл үндеудің сенімділігі академиялық психологиялық зерттеулер әлемінде үлкен резонанс тудырды және психологтар дәстүрлі түрде философтардың территориясы деп санайтын салаларда үлкен жобалар пайда болды [4]. Шынында, біздің байқауымызша, ұзақ жылдар бойы әлеуметтік ғылымдарда, әсіресе психологияда психикалық аурулар және олардың түрлері, жарақаттар және оларды емдеудің әдістері туралы ғылыми мақалалар, кешенді зерттеу жұмыстары жиі жарияланып отырды. Тек соңғы жылдары позитивті ойлану, адамның мықты тұстары, бақыт, әл-ауқат сияқты контекстерде ғылыми жариялымдар көбейді.

Ғылыми мақаланың басты мақсаты, бақыт түсінігін психология ғылымында қандай теорияларда қарастырды? Бақыт туралы соңғы жылдары қандай әлемдік зерттеулер басымдықтарға ие болып отыр? Осы ғылыми сұрақтарға жауапты ғылыми мақаланың тақырыбы шеңберінде талдап, сипаттауға ұмтыламыз.

Зерттеу әдістері

Автормен өзіндік кабинеттік зерттеуі, ғылыми еңбектерге шолу жасауы, теориялық-әдіснамалық талдау, мәліметтерді екіншіреттік талдау жүзеге асырылады. Мақаланың негізгі мәліметтері қатарында психология ғылымындағы бақыт феноменіне байланысты түрлі теориялар мен ғылыми тәсілдер және заманауи зерттеу жұмыстары орын алды.

Психология ғылымы саласында бақытты тұжырымдайтын бірнеше теориялар бар, ол әр теорияның шеңберінде әртүрлі сипатталады, солардың негізгілері: гедонистік бақыт теориясы, тілектерді орындау мен қажеттіліктерді қанағаттандыру

теориясы (Desire/preference-satisfactionism), объективтілік теориясы, объективті тізім теориялары (objective-list theories), бақыттың эвдемонистік теориялары, өркендеудің әлеуметтік-психологиялық теориясы, іс-әрекет теориясы, аутентивті (шынайы) бақыт теориясы, жиынтық мәндер теориясы (setpoint theory) және т.б. [5]. Бұл теориялардың барлығына толыққанды сипаттама жасау мақала шеңберінде мүмкін емес, сондықтан осы теориялардың ішіндегі жиі академиялық дискурстарға ұшырайтын түрлеріне ғана тоқталып, талдау жасалады.

Бақыт сипаттамасын өзара байланысқан құбылыс немесе тәуелсіз деп қарастыру өте күрделі болғандықтан, «бақыт» ұғымына берілген анықтамалардың көптігіне қарамастан, Селигман ұсынған шынайы бақыт теориясы да жетекші теориялардың қатарында саналады. Оның пайымдауы бойынша. «бақыттың үш қайнар бұлағы бар: бақыт ләззат ретінде, бақыт қатысу ретінде, бақыт мән ретінде» [6].

Бақыт тұжырымдамасы алуан түрлі мәдениеттерде шамамен бірдей әрі субъективті (ішкі) және жағдаяттық (сыртқы) аспектілерді қамтиды. Мәдени құндылықтар мен нормалар эмоцияны және мінез-құлықты ерте жастан бастап қалыптастырады, сондықтан да бақыт деңгейінің ұлтаралық айырмашылықтарына ықпал жасайды. Бақыт анықтамасы ұлттарға және мәдениетке қатысты алғанда ажыратылады, бірақ ортақ сипаттамалары да жоқ емес. Ұлтаралық зерттеулерде бақыт гетерогендік конструкция ретінде субъективті, психологиялық өлшеуді ғана емес, әлеуметтік, реляциондық немесе контекстуалды өлшеуді де қамтиды [7].

Талқылау

Әр теорияның шеңберінде бақыт әр тарапты түсіндіріледі, мысалы гедонистік бақыт теориясы бойынша, бақыт – ол, адамның бастан кешіретін қуанышы, ләззат алуы, жағымды сезімдердің субъективті тәжірибесі деп тұжырымдалады. Гедонизмнің негізін қалаушы Аристипп, адамдардағы ең жоғары игілік ләззат алу, қуаныш (рахат) деп сипаттаған. Ал, эвдемонизм (эвдемония) теориясы бойынша айтсақ, ол ежелгі грек ойшылдары Платон және Аристотельден [8] бастау алады, мағынасы бойынша - адамның өз іс-әрекеті («Дэймон») өзін-өзі бағалауымен жасайтын ізгі іс-әрекеттерді жүзеге асыруымен байланысты түсіндіріледі. Заманауи теориялардың барлығы дерлік негізінен осы екі бағыт бойынша айқындалады, соның бір мысалы, бақыт - ол, жарқын жағымды эмоция; жағымды психоэмоционалды күй; субъективті /жеке/психологиялық әл-ауқаттың аналогы (Bradburn, Diener, Veenhoven, Рифф, Lyubomirsky, Kahneman, Аргайл; Seligman, Crisp, Feldman, Джидарьян; Sheldon, Леонтьев және т.б). бақыттың келесі сипаты, бақыт - ол, субъективті әл-ауқаттың эмоционалды құрамдас бөлігі (Waterman, Kraut), ал кейбір басқа ғалымдар бақытты өмірге толық қанағаттанумен теңестіреді [9]. Дегенмен, бақыттың гедонистік те, эвдемонистік те теориялары өз тұжырымдары мен нұсқауларын адам табиғатын қандай да бір ерекше, тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Өйткені, екі бағытта да, адамдардың субъективті ойлары мен дүниетанымы, ұстанатын құндылықтарына байланысты аталмыш екі бағыттың біреуімен немесе екеуінің ұштасуымен сипатталуы мүмкін, өйткені адам тек ғана шектеулі құндылықтарды ұстанбайды.

Эвдемонистік идеал - бұл адамды, оның қажеттіліктерін барынша толық және терең қанағаттандыратын өмір. Егер гедонистік нұсқада айтар болсақ, әл-ауқат нәтиже болса, онда эвдемонистік нұсқада - адамның мүмкіндіктерін, мақсатын, шынайы табиғатын өзін-өзі жүзеге асыру процесі. Егер адам өз мақсаттарына жетуде, жеке мүмкіндіктерін жүзеге асыруда сәтті болса, онда ол осы екі жағдайды да бастан кешіреді. Эвдемония - гедонистік бақыт үшін жеткілікті шарт, бірақ қажет емес. Егер адам өзінің жеке мүмкіндіктерін ашумен байланысты емес іс-әрекеттерде жетістікке жетсе, ол онда да ләззат алады, бірақ бұл жағдай эвдемония емес. Осыған ұқсас пікірді басқа зерттеушілер де айтады (Э.Деци, Р. Райан, Л. Левит және т. б.) [8]. Гедонизм бақытқа қатысты теориялардың ішінде көп сынға ұшыраған, соның бірі Джон Стюарт Милл болды, ол «адамдардың ләззат алуының себебі оның ұзақтығынан әлдеқайда маңызды» деп мәлімдеді, өйткені сандық немесе қарапайым гедонизм «рахаттану сапасымен емес, оның санымен (ұзақтығы мен қарқындылығы сияқты параметрлерді қоса алғанда) ғана анықталады деген теорияны білдіреді [10].

Жалпы жеке адамның бақытын гедонизм теориясы сипаттаса, адам мен қоғамның бақытын немесе игілігін эвдономия теориясы сипаттайды. Біздің ойымызша, осы екі бағыт теория түсінігінен де кең, өйткені екі бағытты толықтыратын көптеген теориялар бар, сондықтан екі ғылыми тұғыр ретінде де қарастыруға болады.

Тілектерді орындау теориялары немесе қажеттіліктерді қанағаттандыру теориялары бойынша, «әл-ауқат адамның тілектерін жүзеге асыру» дегенді білдіреді. Бұл теориялар ХІХ ғасырда әл-ауқат экономикасына деген қызығушылықтың артуымен бірге пайда болды. Экономистер экономикалық субъектілердің әл-ауқатын өлшеудің объективті критерийлерін жасағысы келді. Ләззат пен азапты өлшеуге болмайтындықтан, экономистер ләззат алуды адамның қалауын қанағаттандыру тұрғысынан қарастыруды ұйғарды. Американдық ғалым Р. Крисп тілектерді орындаудың үш негізгі теориясын тұжырымдайды [11]. Тілектерді орындаудың қарапайым теориясы (немесе белгілі бір уақыт шеңберінде бар тілектерді орындау теориясы) адамның белгілі бір уақытта бар тілектері қанағаттандырылған кезде ол өзін жақсы сезінетінін көрсетеді, ал егер адамның барлық өмірлік тілектері қанағаттандырылса, онда ол өте жақсы өмір сүреді деп есептеледі. Яғни, бұл теория шеңберінде адам үнемі рационалды шешімдер қабылдаса ғана өмірінің соңына дейін бақытты бола алады. Бұл теорияның негізгі проблемасы - адам өмірінің белгілі бір кезеңінде болатын кейбір тілектері оның ұзақ мерзімді мүдделеріне қайшы келеді. Мысалы, кез-келген қылмыс жасаған жасөспірім өзінің импульсивті қысқа мерзімді тілектерін қанағаттандырады, бірақ бұл болашақта оған көп зиянын тигізеді.

Рефлексивті немесе егжей-тегжейлі, тілектерді орындау теориясы – бұл, адамның рефлексивті, мұқият ойластырылған қалауына назар аударады. Осы теорияға сәйкес егер адам ұзақ және бақытты өмір сүруді шешсе, онда қысқа мерзімді қалаудың ықпалы төмен болуы тиіс. Бұл теорияның оңтайлы емес жағы - адам әрқашан өзі үшін оңтайлы таңдау жасай бермейді. Мұнда адамдардың денсаулық мәселесін көтеруге болады, адам шын мәнінде денсаулығы мықты болса, жақсы жұмыс жасап, жоғары жалақы алу арқылы әл-ауқатын көтеріп отыруы тиіс. Дегенмен адамдар көбінде қысқа мерзімді

рахатты таңдайды (көңіл-күйді көтеру мақсатында арақ-шарап қолдану немесе құмар ойындарға әуестену).

Тілектерді орындаудың ақпараттық теориясы, адамның барлық ықтимал салдарын ескере отырып, оның барлық тілектері қанағаттандырылған кезде ең қауіпсіз өмір сүретінін білдіреді. Осылайша, бұл теорияның негізгі идеясы адам қандай да бір таңдау жасаса, оны не күтіп тұрғаны туралы дұрыс хабарлау қажет. Дұрыс ақпараттандырудың нәтижесінде адам өзінің қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді қажеттіліктерін толығымен қанағаттандыратын «ақылды» тілектерді таңдайды [12]. Бұл теорияда, ақпараттық қоғамда адам шешім қабылдамай тұрып, сол жағдай туралы алдын-ала дұрыс ақпараттарды білуі қажет, біздің тұжырым бойынша ақпарат үнемі объективті бола бермейді және ақпаратты әр адам әртүрлі қабылдайды.

Бақыттың экономикалық немесе әлеуметтік жетістіктермен байланысты аспектілері эмпирикалық зерттеулерде кездеседі, бірақ «ішкі үйлесім» және «әлеуметтік үйлесім» екеуін сипаттайтын екі өлшем басқаларына қарағанда басым болуы әбден мүмкін [13].

Нәтижелер

Бақыт пен әл-ауқатқа қатысты теорияларды талдай келе, аталған қисындардың өзіндік ерекшеліктері бар екендігін көруге болады, бірақ басты ұқсастығы адамдардың қалауын өтеу жолдары мен оның салдарында ләззат алу мүмкіндіктері болып отыр. Бақыт туралы теориялар идеалды адамды немесе идеалды шешім қабылдайтын адамды сипаттайды, қалаулар мен шешімдердің мерзімі мен тұрақтылығы, адамдардың өзгерістерге бейімделу мүмкіндіктері аталмыш теорияларда толыққанды көрсетілмеген.

Әртүрлі елдердегі бақыт деңгейін зерттейтін ең танымал халықаралық зерттеу жобаларының бірі – «Дүниежүзілік құндылықтарды зерттеу» (World Values Survey). Бұл жобаның жетекші маманы американдық әлеуметтанушы және саясаттанушы Рональд Инглехарт жалпы бақыт әл-ауқат күйі деп санайды. Бірақ, ол бақытты сипаттау үшін екі көрсеткішті өлшеу керек екенін түсіндіреді: «біріншісі – қанағаттану (satisfaction), ол болып жатқан жағдайдың күткенге сәйкес келетін ұтымды сезімі ретінде анықталады. Екіншісі - бақыт эмоционалды күй ретінде алынады» [14].

Иоганн Вольфганг Гете атындағы Франкфурт университетінің (Германия) қызметкері Вольфганг Глатцер Халықаралық Бақыт эмпирикалық зерттеулерінің нәтижелерін және О.Конт, Э.Дюркгейм және Г.Зиммельдегі бақытты анықтаудың классикалық тәсілдерін қарастыра отырып, 2000 жылдарға дейін қалыптасқан бақытты эмпирикалық зерттеу дәстүрін сипаттауға болатын бірнеше негізгі принциптерді тұжырымдады.

1. «Бақыт» субъективті әл-ауқат ретінде түсініледі. Тар мағынада, ол субъективті әл-ауқаттың құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылады, атап айтқанда жалпы өмірді бағалау. Әл-ауқат белгілі бір қанағаттанарлық жағдайлар мен ләззаттан тұрады. Субъективті әл-ауқат екіұшты, өйткені көптеген адамдар үшін бақыттың жағымды және жағымсыз аспектілері бір уақытта болуы мүмкін. Кейбір адамдар қанағаттануы мүмкін, сонымен қатар азапты да бастан кешеді.

2. Жалпы бақыт көбінесе қанағаттануға байланысты өмірдің әртүрлі салаларын қамтиды. Қанағаттану деңгейлерінің жеткілікті тұрақты иерархиясы бар, жоғарыда неке

сияқты өмірдің жеке салалары және төменгі жағында қоршаған ортаны қорғау сияқты қоғамдық салалар бар. Осы салалардағы қанағаттану дәрежесінің өзгеруі елде ненің жақсарғанын немесе нашарлағанын көрсетеді. Бақыттың маңызды құрамдас бөлігі - адамдардың болашақтағы перспективаларын көруі. Бұл перспективалар бақыттың қазіргі деңгейін өлшеуге қарағанда өте «сезімтал» және қоғамдағы өзгерістерге көбірек жауап береді.

3. Бақытты адамдардың өз-өзіне берген есептерімен сенімді түрде өлшеуге болады.

4. Бақытты зерттеудің күтпеген нәтижелерінің бірі бұл елдердегі орташа бақытуақыты өте тұрақты болды. Ондаған жылдар бойы ұлттар өздерінің бақыт көрсеткіштерімен онша ерекшеленбейді, ал драмалық оқиғалар немесе күрт әлеуметтік өзгерістер оларға аз ғана әсер етеді.

5. Жалпы бақытқа көптеген факторлар әсер етеді және іздеу бойынша детерминанттар әлі де жалғасуда. Теориялық аргументте екі түрлі ойлау сызығы бар. Бірінші жол, ол өмір сүру деңгейін негізге алады (орта есеппен, бірақ әр жағдайда емес, өмірдің жақсы деңгейі әл-ауқаттың жоғары деңгейіне сәйкес келетінін анықтауға болады). Екінші жол, әлеуметтік салыстыруларға бағытталған (адамдар өздерінің өмірлік жағдайларын бағалау үшін басқалармен салыстыратыны белгілі) [12].

Яғни, тәжірибелік зерттеу жұмыстарында бақыт тек ғана жеке тұлғалық ерекшеліктермен ғана сипатталмайды, мұнда «бақыт» субъективті әл-ауқат ретінде қарастырылып, уақыт өлшемі бойынша өзгеріп, ұлттық сипаттарымен, тағы да басқа қоғамдық факторлардың әсер етуімен ерекшеленетінін байқауымызға болады. Теориялық тұрғыда алғанда, бақыт адамдардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру дәрежесімен байланысты деп тұжырымдалса, әлемдік зерттеулерде көптеген қоғамдық факторлардың әсерімен бақыт түсінігі толықтырылып отырады.

Қорытынды

Ғылыми мақала шеңберінде, қойылған зерттеу сұрақтары бойынша бақыт феномені психология ғылымында екі үлкен тәсілдер бойынша тұжырымдалатынын көруімізге болады, сондай-ақ бақыт түсінігін толықтыратын көптеген компоненттер бар (әл-ауқат, құндылықтар, қажеттіліктер, мотивациялар, мансап құру, ұлттық ерекшелік, тұлғалық ерекшелік т.б.) екенін заманауи әлемдік зерттеулерде анықтап отырғандығын ғылыми сұрақтарға жауап ретінде ұсынуға негіз болады.

Сонымен қатар, әлеуметтік ғылымдарда бақыт феноменін зерттеудің нәтижелері психология ғылымына көптеген өзгерістерді жасап, жаңаша бағыттардың қалыптастырып отырғандығын айтуымызға болады. Академиялық ортада бақыт түсінігін анықтау мен оны өлшеуді әлемдік зерттеу жұмыстары толықтырып, әл-ауқатпен байланыстырып отыр. Қорытындылай келе, «бақыт» концептісін зерттеу арқылы біз позитивті психология бағытының дамып, бақытты өлшеудің тиімді құралдарының басым болатындығына көз жеткіземіз.

«Дүниежүзілік құндылықтарды зерттеу» (World Values Survey) және тағы басқа эмпирикалық зерттеулердің қорытындыларын қазақстандық психология ғылымы

саласындағы ғалымдарға, зерттеушілерге бақыт теориясымен қатар кеңінен пайдалану қажеттілігі арта түседі.

Авторлардың үлесі

Қунанбаева А.Ж. – әдебиеттерге шолу, сыни талдау, деректерді талдау, шолу жазу идеясы, зерттеуді жазу және пысықтау

Гарбер А. – ғылыми басшылық, әдістемені әзірлеу

Менлибекова Г.Ж. – зерттеу тұжырымдамасы, зерттеудің әдіснамалық мәселелерін тұжырымдау және сипаттау.

Әдебиеттер тізімі

1. Рудзит И.А. Эгоизм как внутренний нравственно-этический фактор развития самосознания человека // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. – 2006. – №1. – С. 56-65.
2. Bremner R.H. Theories of happiness: On the origins of happiness and our contemporary conception: diss. – Universitäts-und Landesbibliothek Bonn, 2011.
3. Seligman M.E.P., Csikszentmihalyi M. Happiness, excellence, and optimal human functioning [Special issue] // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55. – No. 1. – P. 5-183.
4. Peterson C., Seligman M.E.P. Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification. – New York: Oxford University Press, 2004. – 800 p.
5. Булкина Н.А. О феномене счастья: обзор зарубежных и отечественных исследований // Мир науки. Педагогика и психология. – 2020. – Т. 8. – № 5. – С. 18.
6. Seligman M.E.P. Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment. – New York, NY: Simon and Schuster, 2002. – 363 p.
7. Uchida Y., Ogihara Y. Personal or interpersonal construal of happiness: a cultural psychological perspective // International Journal of Wellbeing. – 2012. – Vol. 2. – Is. 4. – P. 354-369. DOI: 10.5502/ijw.v2.i4.5.
8. Аристотель. Никомахова этика. – Москва: ЭКСМО-Пресс, 1997. – 73 с.
9. Деменев А.Г. Эвдемонистические и гедонистические теории в современных исследованиях счастья // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Философия. – 2016. – № 4. – С. 15-23.
10. Mill J.S. Utilitarianism. – Kitchener: Batoche Books Limited, 2001. – 63 p.
11. Садовская А.А. Теории благополучия и их отражение в современных философских концепциях // Векторы благополучия: экономика и социум. – 2019. – № 2(33). – С. 87-95.
12. Glatzer W. Happiness: Classic theory in the light of current research // J. of happiness studies. – 2000. – Vol. 1. – No. 4. – P. 501-511.
13. Doh Y.Y., Chung J.B. What types of happiness do Korean adults pursue? – comparison of seven happiness types // International Journal Environ. Res. Public Health. – 2020. – Vol. 17. – Is. 5. – P. 1502. DOI: 10.3390/ijerph17051502.
14. Инглхарт Р., Титова А. Человек и счастье: Рональд Инглхарт: «Очень хорошее будущее вполне вероятно». [Электронды ресурс] – URL: <https://kot.sh/statya/775/chelovek-i-schaste> (жүгінген күні: 26.10.2023)

А.Ж. Кунанбаева¹, А.И. Гарбер², Г.Ж. Менлибекова¹

¹*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

²*Реабилитационная клиника «Reinhardshöhe», Бад-Вильдунген, Германия*

Анализ концепции счастья в социальных науках

Аннотация. В научной статье авторы сделали обзор психологических теорий, проведя исторический анализ феномена «счастье». Установлено, что феномен «счастье» в психологической науке постоянно дискурируется в выводах ученых по гедонизму и эвдемонизму двумя основными научными подходами. Кроме того, многие факторы, которые в настоящее время влияют на счастье, были выдвинуты американским социологом и политологом Рональдом Инглхартом, основывая свои глобальные ценности на выводах исследовательской работы.

В качестве методов исследования использовались кабинетное исследование, обзор научных трудов, теоретико-методологический анализ, вторичный анализ данных. Основные сведения статьи составляют различные теории и научные подходы и современные исследовательские работы, связанные с феноменом «счастье» в психологической науке.

В заключении статьи утверждается, что понятия «счастье» и «благополучие» - это понятия, которые все еще дополняют друг друга в психологической науке. Пришли к выводу, что люди оценивают счастье объективно и субъективно, гедонистически и эвдемонистически.

Ключевые слова: счастье, благополучие, субъективное благополучие, психологическое благополучие, феномен счастья, концепт счастья, эвдемонизм, гедонизм.

A.Zh. Kunanbayeva¹, A.I. Garber², G.Zh. Menlibekova¹

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*Rehabilitation clinic "Reinhardshöhe", Bad Wildungen, Germany*

Analysis of the concept of happiness in social sciences

Abstract. In the scientific article, the author reviewed psychological theories by conducting a historical analysis of the phenomenon of "happiness". It is established that the phenomenon of "happiness" in psychological science is constantly discussed in the conclusions of scientists on hedonism and eudemonism by two main scientific approaches. In addition, many factors that currently affect happiness were put forward by the American sociologist and political scientist Ronald Inglehart, basing his global values on the conclusions of research work.

The research methods used were desk research, a review of scientific papers, theoretical and methodological analysis, secondary data analysis. The main information of the article consists of various theories and scientific approaches and modern research works related to the phenomenon of "happiness" in psychological science.

The conclusion of the article states that the concepts of "happiness" and "well-being" are concepts that still complement each other in psychological science. We came to the conclusion that people evaluate happiness objectively and subjectively, hedonistically and eudemonistically.

Keywords: happiness, well-being, subjective well-being, psychological well-being, the phenomenon of happiness, the concept of happiness, eudaimonism, hedonism.

References

1. Rudzit I.A. Egoizm kak vnutrennij npravstvenno-eticheskij faktor razvitiya samosoznaniya cheloveka, Vestnik LGU im. A.S. Pushkina [Egoism as an internal moral and ethical factor in the development of human self-consciousness, Bulletin of LSU named after A. S. Pushkin], 1, 56-65 (2006). [in Russian]
2. Bremner R.H. Theories of happiness: On the origins of happiness and our contemporary conception: diss. (Universitäts-und Landesbibliothek Bonn, 2011)
3. Seligman M.E.P., Csikszentmihalyi M. Happiness, excellence, and optimal human functioning [Special issue], American Psychologist, 55(1), 5-183 (2000).
4. Peterson C., Seligman M.E.P. Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification (New York, Oxford University Press, 2004, 800 p.).
5. Bulkina N.A. O fenomene schast'ya: obzor zarubezhnyh i otechestvennyh issledovanij, Mir nauki. Pedagogika i psihologiya [On the phenomenon of happiness: a review of foreign and domestic studies, Mir nauki. Pedagogy and psychology], 8(5), 18 (2020). [in Russian]
6. Seligman M.E.P. Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment. (New York, NY, Simon and Schuster, 2002, 363 p.).
7. Uchida Y., Ogihara Y. Personal or interpersonal construal of happiness: a cultural psychological perspective, International Journal of Wellbeing, 2(4), 354-369 (2012). DOI: 10.5502/ijw.v2.i4.5.
8. Aristotel'. Nikomahova etika [Aristotle. Nikomakhova ethics] (Moskva, EKSMO-Press, 1997, 73 s.) [Moscow, EKSMO-Press, 1997, 73 p.]. [in Russian]
9. Demenev A.G. Evdemonisticheskie i gedonisticheskie teorii v sovremennyh issledovaniyah schast'ya, Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Filosofiya [Eudemonistic and hedonistic theories in modern studies of happiness, Bulletin of the Voronezh State University. Series: Philosophy], 4, 15-23 (2016). [in Russian]
10. Mill J.S. Utilitarianism (Kitchener, Batoche Books Limited, 2001, 63 p.).
11. Sadovskaya A.A. Teorii blagopoluchiya i ih otrazhenie v so-vremennyh filosofskih koncepciyah, Vektory blagopoluchiya: ekono-mika i socium [Eudaimonic and hedonistic theories in modern studies of happiness, Bulletin of Voronezh State University. Series: Philosophy], 2(33), 87-95 (2019). [in Russian]
12. Glatzer W. Happiness: Classic theory in the light of current research, J. of happiness studies, 1(4), 501-511 (2000).
13. Doh Y.Y., Chung J.B. What types of happiness do Korean adults pursue? – comparison of seven happiness types, International Journal Environ. Res. Public Health, 17(5), 1502 (2020). DOI: 10.3390/ijerph17051502.
14. Inglehart R., Titova A. Chelovek i schast'e: Ronal'd Inglehart: «Ochen' horoshee budushchee vpolne veroyatno» [Man and happiness: Ronald Inglehart: "A very good future is quite likely"]. [Electronic resource] – Available at: <https://kot.sh/statya/775/chelovek-i-schaste> (accessed: 26.10.2023). [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Қунанбаева А.Ж. – Психология білім беру бағдарламасының 1 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев көшесі 2, Астана, Қазақстан.

Гарбер А.И. – PhD, қауымдастырылған профессор, «Reinhardshöhe» оңалту емханасы, Бад-Вильдунген, Германия.

Менлибекова Г.Ж. – педагогика ғылымдарының докторы, психология кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев көшесі 2, Астана, Қазақстан.

Kunanbayeva A.Zh. – The 1st year Ph.D. student of educational Program in Psychology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., Astana, Kazakhstan.

Garber A.I. – PhD, Associate Professor, Rehabilitation clinic “Reinhardshöhe”, Bad Wildungen, Germany.

Menlibekova G.Zh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Psychology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., Astana, Kazakhstan.